

PODRŠKA DJECI S POTEŠKOĆAMA U UČENJU U REDOVNIM ŠKOLAMA

Damir BABAJIĆ, Mirsad DJEDOVIĆ, Elvis HODŽIĆ, Ramiz JOLDIĆ

UDK 376-053.5-056.36(497.6)

SAŽETAK: Inkluzija je kao relativno noviji koncept u organizaciji savremene nastave i škole, nastao iz potrebe da se učenici sa posebnim potrebama uključe u redovnu nastavu. Stavovi prema osobama s teškoćama u razvoju kao, uostalom, i stavovi prema svim manjinskim grupama nisu urođeni, nego su naučeni, između ostalog, i kroz predrasude i neznanje drugih. Mijenjanje stavova složen je i dugotrajan proces koji se velikim djelom zasniva i na iskustvu.

Cilj ovog istraživanja je bio utvrditi broj zaposlenih stručnih saradnika (defektologa) u redovnim školama na području općine Tuzla i Srebrenik.

Istraživanjem je obuhvaćeno dvanaest osnovnih škola na području općine Tuzla i osam škola na području općine Srebrenik. Uzorak ispitanika činili su direktori osnovnih škola. Uzorak ispitanika je podijeljen na dva subuzorka. Prvi subuzorak ispitanika činili su direktori škola u kojima su angažovani defektolozi, dok su drugi subuzorak činili direktori škola u kojima nisu zaposleni defektolozi. Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je anketni upitnik pod nazivom "Podrška djeci sa posebnim potrebama u osnovnim školama".

Na osnovu dobijenih rezultata zaključujemo da je u dvadeset osnovnih škola na području općine Tuzla i Srebrenik zaposleno četvero ili 20% defektologa, dok u preostalih šesnaest ili 80% škola nije zaposlen defektolog. Za uspješan odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama neophodno angažovanje stručnih saradnika defektologa, što ustvari predstavlja neophodnost pružanja stručne podrške djeci za uspješno savlađivanje školskog gradiva.

Ključne riječi: inkluzija, edukator-rehabilitator, s poteškoćama u učenju, odgoj i obrazovanje.

1. Uvod

U Bosni i Hercegovini 2004./2005. godine započeo je prelazak na desetogodišnje obavezno osnovno obrazovanje. Reforma se sprovodi u skladu s iskustvima pedagoške prakse u zemljama Evrope i svijeta. Do promjena je moralo doći jer se "svijet u kojem će živjeti naša djeca mijenja četiri puta brže od naših škola". Značajan segment reforme je

inkluzija¹ kao relativno noviji koncept u organizaciji savremene nastave i škole, nastao iz potrebe da se učenici s posebnim potrebama uključe u redovnu nastavu. Stavovi prema osobama s teškoćama u razvoju kao, uostalom, i stavovi prema svim manjinskim grupama nisu urođeni, nego su naučeni, između ostalog, i kroz predrasude i neznanje drugih. Mijenjanje stavova složen

je i dugotrajan proces koji se velikim dijelom zasniva i na iskustvu (Redžović, 2001).

Ustavom Bosne i Hercegovine utvrđeno je da sve osobe na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju pravo na obrazovanje, a utvrđivanje tog prava pripada entitetima. U Federaciji Bosne i Hercegovine u skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH,

¹ Pojam inkluzija ima porijeklo u latinskom jeziku, a predstavlja izvedenicu koja znači uključivanje, uključenost, obuhvatanje i podrazumijevanje. Izvorno značenje možemo tražiti u dvije latinske riječi. Prva je *inclūdo* što znači zaključati,

zatvoriti, začeptiti, priječiti, uokviriti, okovati, oviti, ubilježiti, zaključiti. Druga je *inclūsio* a znači zatvor, zatvaranje. Izveden iz ovih značenja, pojam inkluzija bi podrazumijevao integraciju, ovijanje, uokvirivanje, a u socijalnom smislu uklju-

čivanje pojedinca u određenu zajednicu koja je manje ili više zatvorena ili otvorena cjelina. Treba imati na umu da pojam integracija potiče od riječi *intēgre*, što znači neiskvareno, čisto, nepristrasno, nesebično, pošteno. (Žepić, 1961).

1994., 1997., 2002., 2003.) kantoni su nadležni za utvrđivanje obrazovne politike i donošenje propisa o obrazovanju i osiguravanje obrazovanja. Prema Zakonu o osnovnom obrazovanju Tuzlanskog kantona (Službene novine TK, 1999., 2000., 2002.) jasno je definisano da se djeca s posebnim potrebama (Stančić, 1985.) uključuju u redovno školovanje, međutim, na Tuzlanskom kantonu i na višim nivoima vlasti, Zakoni nisu problem, problem predstavlja implementacija istih u praksi. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli je implementirao istraživanje *Detekcija i identifikacija djece s posebnim potrebama u redovnim školama na području Tuzlanskog kantona* (Salihović, N., Duranović, M., 2007.), te su dobijeni rezultati pokazali da je u redovnim školama na području TK integrisano 6.882 djece s različitom vrstom i stepenom invalidnosti. Ovaj podatak govori da je u praktičnom smislu Zakon implementiran u kontekstu ostvarivanja prava na obrazovanje, međutim, pravo na obrazovanje ne podrazumijeva samo uključivanje djece u redovnu školu, već i pružanje odgovarajuće stručne podrške koja je neophodna ovoj populaciji djece. Odgojno-obrazovni rad s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (Kavkler, 2005.) obavljaju: odgajatelj, nastavnik, stručni saradnik (defektolog, psiholog, pedagog i sl.) i saradnik (medicinska sestra ili fizioterapeut). Pored pomoći navedenih lica, dijete kojem je utvrđen posebni obrazovni program, radi uspješnog savladavanja programa, može ostvariti pravo i na asistenta u nastavi. Navedene odredbe prihvataju mogućnost da marginalizovane grupe dobiju jednak obrazovni standard, kao što ga osiguravaju obrazovni programi redovnog školskog sistema, u skladu s njihovim individualnim mogućnostima. U zavisnosti od razvojnih smetnji i teškoća, kao i od individualnih (Begić, 2009.) sklonosti i potreba djece, obrazovni programi se mogu: modifikovati, dopunjavati i prilagođavati.

2. Cilj istraživanja

Shodno teoretskoj elaboraciji problema, cilj ovog istraživanja je bio utvrditi broj zaposlenih stručnih saradnika (defektologa) u redovnim školama na području općina Tuzla i Srebrenik, te na osnovu dobijenih podataka utvrditi kolika je podrška djeci s posebnim potrebama u inkluzivnom obrazovanju.

3. Zadaci istraživanja

Na osnovu postavljenog cilja istraživanja postavljeni su i zadaci koji se odnose na:

- Utvrđivanje broja zaposlenih defektologa u školama;
- Utvrđivanje podrške djeci u inkluzivnom obrazovanju gdje su angažovani defektolozi;
- Utvrđivanje podrške djeci u inkluzivnom obrazovanju u školama u kojima nisu angažovani defektolozi i komparirati rezultate.

4. Hipoteze

U skladu s postavljenim ciljevima istraživanja postavljene su i hipoteze koje glase:

H_1 : Pretpostavlja se da su u većini škola na području općina Tuzla i Srebrenik angažovani defektolozi;

H_2 : Pretpostavlja se da je podrška djeci s posebnim potrebama veća u inkluzivnom obrazovanju gdje su angažovani defektolozi.

5. Metode rada

5.1. Uzorak ispitanika

Istraživanjem je obuhvaćeno 12 osnovnih škola na području općine Tuzla i 8 škola na području općine Srebrenik. Prigodni uzorak ispitanika činili su direktori navedenih osnovnih škola od kojih su se dobijale informacije na osnovu postavljenih tvrdnji iz upitnika. Uzorak ispitanika je podijeljen na dva subuzorka. Prvi subuzorak ispitanika činili su direktori škola u kojima su angažovani defektolozi, dok su drugi subuzorak činili direktori škola u kojima nisu zaposleni defektolozi.

5.2. Način provođenja istraživanja

Istraživanje je provedeno u aprilu 2013. godine. Prije implementacije istraživanja, Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK se prosljedila molba za odobravanje istraživanja u školama. Po odobrenju molbe, unaprijed pripremljen anketni upitnik je bio dostavljen direktorima škola u kojem su, pored pitanja zatvorenog tipa, bila i dostavljena uputstva za popunu istih. Nakon popunjavanja anketnog upitnika dobijeni rezultati su kvantificirani, odnosno numerički kodirani te su uneseni u statistički paket za analizu.

5.3. Mjerni instrument

Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je anketni upitnik pod nazivom "Podrška djeci sa posebnim potrebama u osnovnim školama", koji se sastojao iz šest zatvorenih pitanja, od koji su tri varijable bile nominalnog tipa, dok su preostale tri bile likertovog tipa.

5.4. Metode obrade podataka

Podaci istraživanja obrađeni su metodom neparametrijske statistike. Izračunali su se osnovni statistički parametri, frekvencije i postoci, te je izvršeno tabelarno prikazivanje rezultata. Za provjeru postavljenih hipoteza istraživanja koristio se h^2 -test. Podaci istraživanja obrađeni su u statističkom paketu SPSS 16. for Windows.

6. Rezultati rada i diskusija

Na osnovu dobijenih rezultata iz tabele 1, može se uočiti da je u 20 osnovnih škola na području općina Tuzla i Srebrenik zaposleno 4 ili 20% defektologa, dok u preostalim 16 ili 80% škola nije zaposlen defektolog. Također, iz tabele je vidljivo da su svi direktori škola izjasnili da je za uspješan odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama neophodno angažovanje stručnih saradnika defektologa, što ustvari predstavlja neophodnost pružanja stručne podrške djeci za uspješno savladavanje školskog gradiva.

Tabela 1. Distribucija odgovora ispitanika u odnosu na postavljene tvrdnje

Varijable	Da		Ne	
	N	%	N	%
Da li je u Vašoj školi zaposlen defektolog određenog usmjerenja*	4	20	16	80
Za uspješan odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama neophodno je angažovanje stručnih saradnika defektologa	20	100	–	–

Legenda: * $h^2= 7,20$; $df=1$; $p=0,00$

Također, na osnovu analiziranih podataka iz tabele se može zaključiti da na nivou statističke značajnosti 0,01 postoji razlika u broju zaposlenih i nezaposlenih defektologa, odnosno ovaj podatak govori da je na nivou značajnosti 0,01 viši procenat nezaposlenih u odnosu na zaposlene defektologe u osnovnim školama. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja odbacuje se prva radna hipoteza istraživanja koja glasi: "Pretpostavlja se da su u većini škola na području općine Tuzla angažovani defektolozi". Ovako dobijen podatak je poražavajući za obrazovanje na području općina Tuzla i Srebrenik, jer kada

uzmemo u obzir podatak Pedagoškog zavoda Tuzla da se na ove dvije općine nalaze 33 osnovne škole, prema ovim rezultatima dobijamo da je ukupno zaposleno 7 defektologa (na svakih 8 škola 2 defektologa). Prema podacima Vlade na području Tuzlanskog kantona se nalazi 87 osnovnih škola u kojima je, kako se ranije navelo, evidentirano 6.882 djece s posebnim potrebama. Ovi podaci matematički ukazuju da je u jednu školu uključeno 79 učenika s posebnim potrebama različite vrste i stepena invalidnosti i kada uzmemo u obzir dobijeni podatak da je na svakih osam škola zaposleno dva

defektologa, generalno možemo zaključiti da dva zaposlena defektologa "rade" s gotovo 600 učenika, čime se direktno krši Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju TK (Službene novine TK, 1999., 2000., 2002.). Naime, u ovom Zakonu člana 48-52, koji definiše inkluzivno obrazovanje i zapošljavanje defektologa, između ostalog, piše: "da u školama gdje su evidentirana djeca s posebnim potrebama defektolog treba raditi u malim grupama".

Prema ovim podacima mala grupa predstavlja 300 djece, što ukazuje na velike propuste obrazovanja na području Tuzlanskog kantona.

Tabela 2. Distribucija odgovora ispitanika u odnosu na zadovoljstvo podrškom djeci s posebnim potrebama u školi

Varijable			Zadovoljstvo podrškom djeci u školi			
			Nisam zadovoljan	Ne mogu se odlučiti	Zadovoljan sam	Ukupno
Da li je zaposlen defektolog u školi	Da	N	0	1	3	4
		%	0	25,0	75,0	100,0
	Ne	N	12	3	1	16
		%	75,0	18,8	6,2	100,0
	Ukupno	N	12	4	4	20
		%	60,0	20,0	20,0	100,0

$h^2= 10,65$; $df=2$; $p= 0,00$

U tabeli 2. prikazana je distribucija odgovora ispitanika u odnosu na varijable zaposlenost defektologa u školi i zadovoljstvo podrškom djeci s posebnim potrebama u školi. Iz tabele se može uočiti da u školama u kojima su zaposleni defektolozi 75% direktora je zadovoljno podrškom djeci u školama, dok u školama u kojima nisu zaposleni defektolozi samo 6% direktora je zadovoljno podrškom djeci u školi. Kako bi se vidjelo da li postoje značajne razlike

na ovim postavljenim tvrdnjama izračunao se hi kvadrat test. Rezultati hi kvadrat testa su pokazali da na nivou statističke značajnosti 0,01 postoji razlika u odgovorima na postavljenu tvrdnju između direktora škola u kojima su zaposleni i u kojima nisu zaposleni defektolozi. Odnosno, ovi podaci upućuju na zaključak da su direktori škola u kojima su zaposleni defektolozi na nivou značajnosti 0,01 zadovoljni podrškom djeci u školama u odnosu na direktore u

kojima nisu zaposleni defektolozi. Na osnovu dobijenog rezultata sa sigurnošću se prihvata druga radna hipoteza istraživanja koja glasi: "Pretpostavlja se da je podrška djeci s posebnim potrebama veća u inkluzivnom obrazovanju gdje su angažovani defektolozi".

7. Zaključak

U Bosni i Hercegovini stvorena je neophodna zakonska regulativa koja predstavlja temelj za inkluziju

djece s posebnim potrebama u redovnim školama, a odnosi se na stvaranje kulture i sistema vrijednosti u školama koji vrednuju sve učenike bez obzira na različitost. Također, u praksi su poduzete značajne aktivnosti u procesu inkluzije, ali one nisu praćene adekvatnom stručnom i drugom podrškom. Zbog toga dosadašnje aktivnosti koje su učinjene više predstavljaju prostu integraciju djece u redovne razrede, ali ne i uključivanje u život i učešće u zajednici u kojoj su svi članovi ravnopravni.

Na osnovu dobijenih rezultata zaključujemo da je u dvadeset osnovnih škola na području općina

Tuzla i Srebrenik zaposleno četvero, ili 20% defektologa, dok u preostalim šesnaest ili 80% škola nije zaposlen defektolog. Također, možemo zaključiti da su se svi direktori škola izjasnili da je za uspješan odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama neophodno angažovanje stručnih saradnika defektologa, što ustvari predstavlja neophodnost pružanja stručne podrške djeci za uspješno savlađivanje školskog gradiva. Također, na osnovu analiziranih podataka može se zaključiti da na nivou statističke značajnosti 0,01 postoji razlika u broju zaposlenih i nezaposlenih defektologa, odnosno ovaj podatak

govori da je na nivou značajnosti 0,01 viši procent nezaposlenih u odnosu na zaposlene defektologe u osnovnim školama.

U školama u kojima su zaposleni defektolozi 75% direktora je zadovoljno podrškom djeci u školama, dok u školama u kojima nisu zaposleni defektolozi samo 6,2% direktora je zadovoljno podrškom djeci u školi. Ovi podaci upućuju na zaključak da su direktori škola u kojima su zaposleni defektolozi na nivou značajnosti 0,01 zadovoljni podrškom djeci u školama u odnosu na direktore u kojima nisu zaposleni defektolozi.

Literatura

- AAMR (2002) *Mental Retardation: definition, Classification, and systems of Supports* (S 10 th ed.), Washington, DC.
- AAMR (2004), *Supports Intensity Scale*, American Association for Mental Retardation, Washington, DC.
- Ajduković, Dean (ur.) (1995), *Programi psihosocijalne pomoći prognanoj i izbjegloj djeci*, Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- ASHA, (2004). *Definicija jezičkog razvoja*.
- Baković, Šučko i sar. (2011) *Vodič za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama*, Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.
- Beader, Milena (ur.) (2000) *Prvi koraci: priručnik o odgoju i obrazovanju za ljudska prava*. Zagreb: Amnesty International Hrvatske.
- Begić., Amira (2009), "Inkluzivna kultura, praksa i didaktičko-metodički postupci u radu sadjećom sa posebnim potrebama", članak preuzet s interneta, mart 2009.
- Hatibović, Ćimeta, Hadžialagić, Merima, Smailagić, Vahida (2008), *Djeca s posebnim potrebama*, Centar inovaciju i edukaciju, Tuzla.
- Kevkler, Marija (2010), *Odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama*, South East European Education.
- Kavkler, Marija (2005.), *Odgoj i obrazovanje djece sa posebnim potrebama*, Ljubljana.
- Maleš, Dubravka, Stričević, Ivanka (ur.) (2003), *Mi poznajemo i živimo svoja prava: priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*, Zagreb: Školska knjiga.
- NASEN (The National Association for Special Educational Needs) (1999), *Policy document on inclusion*. Tamworth.
- Paravina, Emil (1999), *Ostvarivanje prava djeteta*, Zagreb: Savez društava Naša djeca Hrvatske.
- Pezo, Ana (2011), "Škola i ostvarivanje prava djeteta", *Pravno-pedagoški priručnik: za osnovne i srednje škole* (ur. Boris Drandić, Nenad Zekanović, Stjepan Staničić), Zagreb: Znamen, 252-262.
- Redžović, Alma (2011), *Inkluzija u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo.
- Salihović Nevzeta, Duranović Mirela, i sar. (2007), *Detekcija i identifikacija djece s posebnim potrebama u redovnim osnovnim školama na Tuzlanskom kantonu*, Defektologija 13(1):1-10.
- Službene novine Federacije BiH*, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03, 63/03
- Suzić, Nenad (2008), *Uvod u inkluziju*, Banja Luka: XBS.
- Staničić, Vladimir (1985), *Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj osnovnoj školi*. Zagreb : SIZ odgoja i obrazovanja.
- Šarić, Edina, Mehmedinović, Senad (2011), *Interdisciplinarni pristup u konceptu socijalne inkluzije i profesionalne rehabilitacije djece i mladih*. II međunarodna naučno-stručna konferencija "Interdisciplinarni pristup razvoja modela profesionalne rehabilitacije. Tuzla : Centar za edukaciju i profesionalnu rehabilitaciju. UNESCO, (1994) Saopćenje iz Salamanke, usvojeno na Svjetskoj konferenciji o obrazovanju dece sa posebnim potrebama u Salamanki, Španija.
- Uzelac, Maja (2000), *Za svemire: radionice miroljubivog rješavanja sukoba za osnovnu i srednju školu*, Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, Maja (1994), *Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju: pedagoške radionice za djecu od 6 do 14 godina*, Zagreb: Slon.
- Uzelac, Maja (1997), *Za damire i nemire – vrata prema nenasilju; priručnik miroljubivog rješavanja problema u školi i ublažavanja trauma*, Zagreb: Mali korak.
- "Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona": *Službene novine Tuzlanskog kantona*; broj: 13/99., 10/00 i 14/02) (čl. 48-52).
- Žepić, Milan (1961) *Latinsko-hrvatsko-srpski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga.
- Žizak, Antonija (ur.) (2009), *Izazovi grupnog rada s djecom, mladima i odraslima u riziku*, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

دعم الأطفال الذين يعانون من صعوبات دراسية في المدارس النظامية

دامير بابايتش، ميرساد جيدوفيتش،
ألفيس خوجيتش، رامز يولديتش

يعتبر الاندماج مفهوماً جديداً نسبياً في نظام التدريس العصري في المدارس، وقد ظهر نتيجة للحاجة إلى إدراج الأطفال ذوي الاحتياجات الخاصة في العملية التعليمية النظامية. إن المواقف من الأطفال الذين يعانون من مشاكل في النمو، ومن جميع أشكال الأقليات، ليست وراثية، بل هي مواقف مكتسبة ناجمة عن الأفكار المسبقة والجهل. وتغيير المواقف والآراء عملية معقدة طويلة الأمد، تستند في معظمها على الخبرة والتجربة.

إن الهدف من هذه الدراسة هو تحديد العدد اللازم من المتخصصين في التعامل مع ذوي الاحتياجات الخاصة في المدارس النظامية في المناطق التابعة لبلديتي توزلا وسريبرينيك.

وقد شملت الدراسة ٢١ مدرسة ابتدائية في بلدية توزلا و ٨ مدارس في بلدية سريبرينيك. وتشكلت الفئة المستهدفة في الدراسة من مدراء المدارس الابتدائية. تم تقسيم العينة المختبرة إلى عينتين فرعيتين، تكونت العينة الفرعية الأولى من مدراء المدارس الابتدائية التي توظف اختصاصيين في العاهات، بينما تشكلت العينة الثانية من مدراء المدارس الابتدائية التي لا توظف مثل هؤلاء الاختصاصيين. وقد تم وضع استبيان لهذه الدراسة بعنوان: «دعم الأطفال ذوي الاحتياجات الخاصة في المدارس الابتدائية».

وبناء على النتائج التي تم الحصول عليها تبين أن ٤ مدارس فقط من أصل ٢٠ توظف اختصاصيين في العاهات أي ٢٠٪، بينما ٦١ مدرسة أو ٨٠٪ لا يوجد فيها اختصاصيون في العاهات. إن النجاح في تربية وتعليم الأطفال ذوي الاحتياجات الخاصة يقتضي توظيف اختصاصيين في العاهات، وهذا يعني ضرورة تقديم دعم تخصصي للأطفال لمساعدتهم على التمكن من المقررات الدراسية.

الكلمات الرئيسية: الاندماج، خبير في التعليم وإعادة التأهيل، ذوو الصعوبة في التعليم، التربية، التعليم.

SUPPORTING CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES IN REGULAR SCHOOLS

Damir Babajić, Mirsad Djedović,
Elvis Hodžić, Ramiz Joldić

Inclusion as a relatively new concept in organising contemporary class and school, in general, has risen out of the need to include children with learning difficulties in regular school classroom. Attitudes towards children with developmental difficulties, as in general, attitudes towards all the minority groups are not inborn but are acquired, amongst other things, through prejudices and ignorance of the others. Changing of attitudes is a complex and time taking process that is by large based on the experience.

The aim of this research was to define the number of expert assistants (defectologists) in regular schools within the municipalities of Tuzla and Srebrenik.

The research included 12 primary schools of Tuzla municipality and 8 schools in Srebrenik municipality. Test specimens were directors of primary schools. Test specimens were divided into two sub-specimens. First sub-specimen were directors of those schools that have engaged defectologists, whereas other sub-specimen were directors of schools that have not employed defectologists. For this survey we have designed questionnaire titled: "support to the children with special needs in primary schools".

On the bases of collected data we concluded that in 20 primary schools in municipalities of Tuzla and Srebrenik only 4 or 20% defectologists are engaged, whereas in remaining 16 or 80% schools have no defectologist. For a successful upbringing and education of children with special needs engagement of expert assistants, i.e., defectologists is essential and it is crucial in offering an expert support to the children in overcoming the difficulties in learning.

Key words: inclusion, educator-rehabilitator, with difficulties in learning, upbringing and education.